

O mențiune specială merită cele două editoare pentru abnegația și dăruirea de care au dat dovadă pe parcursul documentării și pregătirii pentru tipar a volumului. În acest sens, deși au avut de înfruntat numeroase dificultăți și obstacole, impuse de alfabetul de tranziție, domniile lor au reușit să ofere o prețioasă bază documentară pentru cei interesați de instituția robiei și de viața socială din țările române în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Daniela Bușă

BOGDAN MURGESCU, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, Polirom, 2010, 528 p.

Lucrarea lui Bogdan Murgescu este, fără îndoială, o realizare importantă a istoriografiei românești din ultimii ani. Cantitatea mare de informație, seriozitatea documentării și claritatea expunerii ce caracterizează volumul de față reprezintă de altminteri marca autorului, a cărui gândire cumulativă și aplicată îl recomandă drept istoric al economiei *par excellence*.

Sub aspectul meritelor lucrării, reținem două chestiuni de metodă. Prima privește extinderea temporală a cercetării pe cinci secole, prin corelarea conceptului de „durată lungă” al lui Fernand Braudel cu acela de „sistem mondial” al lui Immanuel Wallerstein. Se deschide astfel o perspectivă de înțelegere structurală a evoluției economice românești, integrată într-o procesualitate diacronică. A doua chestiune, legată eficient de prima, se referă la utilizarea sistematică a criteriului analitic comparativ, prin prezentarea situației din societatea românească față de a altor societăți-etalon: sârbă, daneză și irlandeză. Valoarea analitică a acestora rezidă în îmbinarea indicatorilor materiali (economia) cu cei culturali (confesiunea). Aici autorul se detașează întrucâtva de teza weberiană consacrată, susținând că importanța confesiunii nu a constat atât în inducerea unei etici a muncii deosebite, cât în accelerarea alfabetizării (p. 98). Prin această abordare, perspectiva diacronică este completată cu cea sincronică. Dacă prima permite formularea unor considerații teoretice, a doua oferă materialul factual pentru considerațiile respective.

Pe atare bază de studiu foarte amplă, Bogdan Murgescu avansează interpretări generale evident corecte, cum ar fi aceea că în istoria economică românească structura socială din mediul rural, cu impact în structura cererii, precum și productivitatea redusă din agricultură, au periclitat „congenital” creșterea demografică, urbanizarea și dezvoltarea în ansamblu (p. 98, 129, 272). El observă totodată că în precizarea situației economice au contat nu numai condițiile obiective, ci și factorii subiectivi, cu trimitere la responsabilitatea conducătorilor din diferite epoci (p. 268-269, 402). Sunt lucruri pe care ca idee le știi mulți, dar cărora autorul le relevă cu date conținutul substanțial.

Remarcăm de asemenea tratarea polemică a unor probleme, benefică în măsura în care înlătură anumite clișee sau măcar relativizează unele concluzii acceptate până acum fără nuanțările necesare. Amintim aici evaluarea consecințelor economice ale Tratatului de la Adrianopol și aprecierea politicii protecționiste a Partidului Național Liberal. În legătură cu Tratatul de la Adrianopol, autorul arată că nu a avut importanța care i se atribuie cel puțin de la Ștefan Zeletin încoace, exporturile crescând semnificativ abia după 1860 (p. 117). Despre protecționismul liberal, concretizat în tarife vamale ridicate și într-o tendință către „autarhie”, el afirmă că a fost un eșec. Prin deconectarea de la circuitele economice internaționale și prin repartitia defectuoasă a cheltuielilor, statul mai degrabă ar fi inhibat dezvoltarea și în particular industrializarea (p. 197, 254, 307).

Utilă fie și doar euristic, intenția polemică riscă uneori să piardă la rândul ei nuanțele, ajungând la concluzii discutabile sau chiar greșite. Astfel, faptul că exporturile au crescut semnificativ abia după 1860 nu exclude o anumită creștere după 1829. Între 1837-1849, exportul cu cereale al Moldovei a sporit de la 148 563, la 356 574 chile (cf. Gheorghe Platon, *Geneza revoluției române de la 1848*, p. 206). Mai mult decât atât, importanța economică dar și politică a Tratatului de la Adrianopol a decurs nu numai din activitatea comercială efectivă pe care a generat-o, ci și din *posibilitatea* schimburilor pe care a deschis-o, care a determinat apoi o serie de reorientări interne și

internaționale. Protecționismul liberal („vintilismul” – cum îl desemnează Bogdan Murgescu pentru anii 1920), nu a constatat numai în tarife vamale ridicate, dar și în legi de încurajare a industriei naționale – de la aceea din 1888 până la Legea minelor din 1924, statul stimulând așadar prin legislație producția. „Deconectarea de la circuitele economice internaționale” – văzută drept o cauză a acumulării decalajelor – a intervenit în conjunctura lipsei de capital la nivel european după primul război mondial, care a impus valorificarea prioritară a capacităților autohtone. (Amintim aici analiza clasică a lui John Maynard Keynes asupra „consecințelor economice ale păcii”.) De asemenea, este discutabil dacă o conectare masivă la circuitul economic internațional, în condițiile în care România avea o balanță comercială deficitară și probleme financiare, ar fi constituit realmente un factor de progres. Faptul că statul a funcționat deficitar și a irosit resursele nu angajează – credem noi – semnificația principală pozitivă a politicii „prin noi înșine”.

Principala scădere a lucrării decurge tocmai din „economismul” ei, adică din tendința de a evalua lucrurile exclusiv prin prisma argumentelor de eficiență materială, care poate să denatureze esența fenomenelor. Un exemplu îl oferă afirmația potrivit căreia, după criteriile lumii actuale, decizia României de a intra în război în 1916 apare ca o „teribilă eroare istorică” (p. 225). Dincolo de conținutul ei contrafactual, o astfel de afirmație pierde din vedere că motivațiile sociale nu se reduc la raționalitatea economică – nici pentru lumea de atunci, nici pentru lumea de acum. Ceea ce poată să pară „nerentabil” în logică economică, devine rezonabil și chiar necesar din perspectivă politică sau culturală. Nici unul dintre factori nu poate fi abstras din context și ipostaziat în mod legitim drept criteriu interpretativ unic. La fel de nesustenabilă ni se pare și afirmația că nu independența în sine este importantă, ci funcționarea performantă a aparatului de stat (p. 97). E indiscutabil că independența fără funcționarea performantă a statului nu asigură prin ea însăși dezvoltarea economică, dar la fel de indiscutabil este că dezvoltare economică în absența independenței nu se poate, cel puțin pe termen mediu și lung. Toate țările industrializate au fost și sunt țări independente. E ciudat cum autorul, ca istoric al economiei, nu a remarcat împrejurarea că Banca Națională a României s-a înființat în 1880, deci abia după obținerea independenței.

Criticile noastre vizează conținutul și sensul unor interpretări. Rămân însă apreciable materialul informațional bogat și mai ales demersul metodic, înnoitor în istoriografia română.

Alexandru Mamina

MIHAI COJOCARIU, *Zimbrul și vulturul. Cercetări privitoare la Unirea Principatelor*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, 242 p.

Studiile reunite în volumul de față sunt consacrate unor chestiuni mai puțin cunoscute din epoca Unirii, cum ar fi lucrările de propagandă antiunionistă (*Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, a lui Manolachi Drăghici), candidatura la tronul Moldovei a unor perdanți (Petre P. Mavrogheni), problema evreiască, implicarea masoneriei, unele procese de presă etc. Sunt chestiuni mai puțin tratate până acum – chiar și cele referitoare la evrei și la masoni –, pentru că istoriografia română s-a interesat cu precădere de marele curent al evenimentelor pe „albia ideii naționale”, care a dus la Unirea din 1859 și apoi la transformările din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Este marea tradiție istoriografică începută cu Alexandru D. Xenopol, continuată de Eugen Lovinescu, până la Constantin C. Giurescu, Gheorghe Platon și Dan Berindei. Justificarea și meritele acestei tradiții nu diminuează însă interesul unor studii colaterale precum cele ale lui Mihai Cojocariu, care completează imaginea unui tablou mozaicat.

De altminteri, chiar și temele mai punctuale analizate în lucrare, dintr-o perspectivă pozitivistă, conțin un anume potențial de generalizare, relevant pentru situația de ansamblu a societății românești. Este, de pildă, cazul studiului despre candidatura lui Petre P. Mavrogheni, în care se prezintă de fapt funcționarea unui sistem de relații sociale la nivelul elitei, cu interesele și intervențiile dinăuntru și